

mgr Anna Krawczuk

Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku

anak@cen.bialystok.pl

BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA W BIAŁYMSTOKU – HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ

**PEDAGOGICAL LIBRARY IN BIALYSTOK
– THE PAST AND THE PRESENT**

Abstrakt

Artykuł stanowi przegląd historyczny polskich bibliotek pedagogicznych, poczynając od okresu odradzającej się państwowości polskiej do dnia dzisiejszego. Przedstawiono działania władz w okresie międzywojennym związane z odejściem od trzech różnych systemów edukacji, zmierzające do unifikacji szkolnictwa oraz budowy nowego systemu kształcenia nauczycieli. Zwrócono uwagę na okres II wojny światowej, w którym księgozbiory bibliotek uległy niemalże całkowitemu zniszczeniu, a ksiąźnice pedagogiczne przestały istnieć. Przybliżono ich powojenną historię, ze szczególnym uwzględnieniem Biblioteki Pedagogicznej funkcjonującej obecnie w strukturze Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Dokonano analizy aktów normatywnych oraz publikacji dotyczących badanego okresu. Udowodniono, że biblioteki pedagogiczne są organizacjami dostosowującymi się do zmieniającego się otoczenia i – oprócz gromadzenia, upowszechniania i udostępniania zbiorów bibliotecznych – kształtują również kompetencje informacyjne użytkowników.

Słowa kluczowe: biblioteki pedagogiczne, Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku – historia.

Abstract

The article is a historical overview of Polish pedagogical libraries, beginning from the revival of the Polish state up until the present day. It presents attempts on the part of the interwar authorities to depart from three

different systems of education by creating a unified educational system and a new system of teacher training. Attention is drawn to the period of the Second World War, when library collections were almost totally destroyed and pedagogical libraries ceased to exist. Their post-war history is presented, with an emphasis on the Pedagogical Library, which now functions as part of the Centre for Teacher Education in Białystok. The article contains an analysis of normative acts and publications regarding the period under consideration. It has been proved that pedagogical libraries are organisations that adapt to the changing environment and which – apart from gathering, popularizing and giving access to library collections – also develop the information competencies of the users.

Keywords: Pedagogical Library, Pedagogical Library in Białystok – history.

Z dziejów kształtowania się bibliotek pedagogicznych w Polsce

Biblioteki pedagogiczne w Polsce mają stuletnią tradycję swego istnienia. Powstawały w okresie międzywojennym i są ściśle związane z odradzaniem się państwowości polskiej. Po zaborach Polska odziedziczyła trzy różne systemy edukacji, dlatego głównym celem władz stała się unifikacja szkolnictwa oraz budowa nowego systemu kształcenia nauczycieli. Powołany w styczniu 1917 r. Departament Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (DWRiOP), a przekształcony w grudniu 1917 r. w Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) rozpoczął prace związane z wprowadzeniem powszechnego nauczania i kształcenia nauczycieli. Elementarnym środkiem wszelkiej działalności oświatowej w tamtym czasie była książka. Umożliwiała uzupełnienie wiedzy ogólnej i fachowej, udostępniała kulturę, przekazywała określone wartości wychowawcze oraz zapobiegała analfabetyzmowi. Władze szkolne Drugiej Rzeczypospolitej rozpoczęły wieloletni proces formowania bibliotek dla nauczycieli. W 1917 r. powstała Biblioteka DWRiOP z siedzibą w Warszawie, która od końca lat dwudziestych pełniła funkcję centralnej księżnicy pedagogicznej Drugiej Rzeczypospolitej.

W okresie międzywojennym biblioteki nauczycielskie tworzyły nieformalną sieć biblioteczną ustrukturyzowaną w sposób następujący:

1. Centralne (naukowe) biblioteki pedagogiczne MWRiOP i agend ministerialnych, księżnice kuratoryjne wraz z filiami oraz biblioteka Instytutu Pedagogicznego w Katowicach.

2. Biblioteki inspektoratów szkolnych (powiatowe, obwodowe) oraz gminne i rejonowe biblioteki nauczycielskie.
3. Działy nauczycielskie księgozbiorów szkolnych.

Wśród bibliotek systemu oświaty Drugiej Rzeczypospolitej wyróżnia się „biblioteki pedagogiczne” i „biblioteki nauczycielskie”. Nazewnictwo wiązało się z zasięgiem oddziaływania książnic. Biblioteki pedagogiczne pełniły funkcje ponadlokalne, były związane z instytucjami centralnymi, znajdującymi się w dużych miastach, a zasięgiem oddziaływania obejmowały teren całego okręgu szkolnego, złożonego z jednego bądź kilku województw. Biblioteki nauczycielskie funkcjonowały na prowincji, m.in. przy inspektoratach szkolnych powiatowych (obwodowych) lub miejskich oraz innych placówkach oświatowych, np. w szkołach.

Współczesne wojewódzkie biblioteki pedagogiczne mają swoje korzenie w bibliotekach, które powstawały przy Kuratoriach Okręgów Szkolnych (KOS). Jako pierwsza, w 1921 r. powstała biblioteka KOS Pomorskiego w Toruniu, kolejne dwie książnice – krakowską i białostocką – utworzono w 1922 r. Biblioteka KOS Białostockiego mieściła się „w budynku Kuratorium OS Białostockiego przy ul. Warszawskiej 37”¹. „Trzon zasobów Biblioteki KOS Białostockiego [...] stanowiły okazowe egzemplarze nowych wydawnictw przekazywane w darze przez firmy wydawnicze. Biblioteka udostępniała zbiory urzędnikom kuratorskim i nauczycielstwu. Zamknięto ją w 1927 r. wraz z likwidacją Okręgu Szkolnego Białostockiego”². KOS Białostockiego zostało zlikwidowane rozporządzeniem Ministra WRiOP z dnia 24 sierpnia 1927 r. i włączone do Okręgu Szkolnego Warszawskiego³.

W latach 1921-1938, przy dziesięciu istniejących wówczas kuratoriach, powołano dziesięć książnic kuratorskich – Biblioteki KOS w: Toruniu, Krakowie, Wilnie, Brześciu, Lwowie, Łodzi, Poznaniu, Grodnie, Lublinie i Katowicach. Zarys działalności bibliotek pedagogicznych określono wstępnie w zarządzeniu MWRiOP z dnia 23 sierpnia 1921 r., a jako główne cele ich działania przyjęto polepszenie warunków pracy nauczycieli, pomoc w ich samokształceniu. Regulacje dotyczące działalności poszczególnych bibliotek pedagogicznych (statuty, regulaminy) opracowywane były przez właściwe kuratoria, a zatwierdzane przez MWRiOP.

1 J. Dzieniakowska: *Państwowe Biblioteki dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej*. Kielce 2009, s. 204.

2 Tamże, s. 181.

3 Dz.Ust. RP 1927, Nr 81, poz. 711.

Okres II wojny światowej to czas, w którym księgozbiory bibliotek uległy niemalże całkowitemu zniszczeniu, a książki pedagogiczne przestały istnieć. Ich reaktywacja nastąpiła bezpośrednio po wyzwoleniu. W 1944 r. przy resorcie oświaty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego utworzono wydział ds. bibliotek, któremu powierzono wszystkie działania związane z bibliotekami szkolnymi, powszechnymi i naukowymi.

Powstanie i rozwój Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Białymstoku

W sierpniu 1944 r. w Białymstoku utworzono Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego (KOSB) i podjęto działania związane z uruchomieniem biblioteki służącej nauczycielstwu, która otrzymała nazwę Kuratorska Biblioteka Okręgowa (KBO). Książki, pozyskane w początkowej fazie głównie od nauczycieli, przechowywano w sekretariacie Kuratorium przy ul. Starobojarńskiej 21. W 1946 r. KBO zmieniła nazwę na Centralną Bibliotekę Pedagogiczną przy KOSB i została przeniesiona do lokalu przy ul. Kilińskiego 19. Pod tą nazwą Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku funkcjonowała do 1950 r.

W 1951 r. Ministerstwo Oświaty wydało pierwszy akt prawny dotyczący bibliotek pedagogicznych – zarządzenie w sprawie statutu Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej (PBW)⁴, które określało te placówki jako biblioteki specjalne, mające zaspokoić potrzeby intelektualne nauczycieli i innych pracowników oświatowych, pedagogów-naukowców i osób przygotowujących się do zawodu nauczycielskiego. Statut zobowiązał PBW do poradnictwa i instruowania bibliotekarzy bibliotek posiadających księgozbiory z zakresu oświaty i wychowania.

Centralna Biblioteka Pedagogiczna przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego stała się Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką w Białymstoku. W 1979 r. nadano jej imię i odtąd funkcjonowała jako Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Władysława Spasowskiego. W 1993 r. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka została połączona z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Białymstoku tworząc Zespół Placówek

---

4 *Zarządzenie Ministra Oświaty z 21 maja 1951 (Nr NDB/Sz-1961/51) w sprawie statutu Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej.* „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1951, nr 10(31 V), poz. 116. Tryb dostępu: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/pla-in-content?id=33116> [27 stycznia 2019].

Doskonalenia Nauczycieli w Białymstoku i w 1996 r. przeniosła się do budynku przy ul. Złotej 4, w którym znajduje się obecnie.

Z dniem 1 sierpnia 1998 r. nastąpiło rozdzielenie obu placówek. Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku ponownie stała się samodzielną jednostką, by na nowo od 1 stycznia 2002 r. połączyć się z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Białymstoku tworząc zespół placówek pod nazwą Centrum Edukacji Nauczycieli (CEN) w Białymstoku. W strukturze CEN biblioteka funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

Obecnie Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku jest największą księżnicą pedagogiczną w regionie północno-wschodnim, dysponującą bogatą literaturą z zakresu pedagogiki, psychologii oraz nauk pokrewnych. Na koniec 2018 r. księgozbiór biblioteki obejmował 176 781 woluminów⁵. Wśród jej zbiorów znajdują się starodruki i reprinty, czasopisma pedagogiczne i zbiory specjalne (filmy, dokumenty dźwiękowe, przepowiednie, płyty gramofonowe, dokumenty elektroniczne, zbiory graficzne)⁶.

Poprzez stale aktualizowaną stronę internetową biblioteki czytelnicy mają dostęp do bieżących informacji, aktualnych wydarzeń, katalogu zbiorów biblioteki OPAC oraz do Podlaskiej Biblioteki Cyfrowej tworzonej przez Konsorcjum Bibliotek Naukowych Miasta Białegostoku.

Biblioteka Pedagogiczna w Białymstoku prowadzi Serwis Informacyjny Bibliotek Szkolnych (BIBSerwis), adresowany do nauczycieli bibliotekarzy, służący inspirowaniu oraz promowaniu edukacji czytelniczej i medialnej, umożliwiającą wymianę doświadczeń w zakresie organizacji pracy w bibliotekach szkolnych i pracy pedagogicznej z czytelnikiem⁷. W bibliotece funkcjonuje Mediateka Języka Niemieckiego pod patronatem Goethe-Institut, która zapewnia nauczycielom języka niemieckiego dostęp do bogatych zbiorów metodycznych, umożliwia udział w seminariach i projektach edukacyjnych.

Właściwa realizacja zadań statutowych Biblioteki Pedagogicznej w Białymstoku jest możliwa dzięki zaangażowanemu i kreatywnemu zespołowi. Pracownicy legitymujący się wykształceniem bibliotekarskim

5 Biblioteka Pedagogiczna Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Historia. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/biblioteka/historia> [27 stycznia 2019].

6 Tamże. Zbiory. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/biblioteka/o-bibliotece> [27 stycznia 2019].

7 BIBSerwis. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/bibservis/> [27 stycznia 2019].

i pedagogicznym, stale doskonaliła swoje umiejętności na licznych kursach i szkoleniach, dzięki czemu mogą poszerzać ofertę realizowanych usług⁸.

Na przestrzeni dziejów biblioteki pedagogiczne realizują podstawowy cel, którym jest „służba” nauczycielstwu, zaspokajanie ich potrzeb intelektualnych poprzez gromadzenie, upowszechnianie i udostępnianie literatury z zakresu pedagogiki, psychologii i nauk pokrewnych, działalność instrukcyjno-metodyczną w stosunku do bibliotekarzy szkolnych. Celem statutowym bibliotek pedagogicznych jest także „wspieranie nauczycieli w realizacji zajęć dydaktycznych i wewnątrzszkolnego doskonalenia”⁹, a od 2013 r. „organizowanie i prowadzenie wspomaganie szkół i placówek w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych”¹⁰. Wspomaganie, na mocy prawa, stało się obowiązkowe dla trzech placówek oświatowych: biblioteki pedagogicznej, ośrodka doskonalenia nauczycieli oraz poradni psychologiczno-pedagogicznej. Ważna jest współpraca tych instytucji, aby realizując swoje zadania statutowe, wzajemnie się uzupełniały i wzbogacały podejmowane działania. W przypadku Biblioteki Pedagogicznej i Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Białymstoku realizacja tego zadania jest zdecydowanie prostsza ze względu na wspomniane wcześniej włączenie obu placówek w strukturę Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku (2002 r.).

Wspomaganie szkół jest procesem, ujętym w rocznym planie wspomagania. Jego elementami są: diagnoza potrzeb, określenie kierunku zmiany służącej poprawie jakości pracy szkoły, pomoc w realizacji zaplanowanych działań, towarzyszenie im w trakcie wprowadzanej zmiany i wspólna ocena efektów oraz współpraca przy opracowaniu wniosków ze wspomagania. Bibliotekarz wkracza do szkoły często jako „asystent” nauczyciela konsultanta, który staje się dla niego „przewodnikiem”. Rolą bibliotekarza jest pomoc w diagnozie, wsparcie w zakresie znajomości fachowej literatury, towarzyszenie w zachodzącej zmianie, często także przeprowadzenie warsztatów dla nauczycieli w zakresie swojej specjalności. Nauczyciele bibliotekarze obejmują wsparciem te obszary, które wiążą się z edukacją

8 Biblioteka Pedagogiczna Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Usługi. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/biblioteka/uslugi> [27 stycznia 2019].

9 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 kwietnia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych z dnia 29 kwietnia 2003 r. Dz.U. 2003, Nr 89, poz. 824.

10 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych. Dz.U. 2013, poz. 369.

czytelniczo-medialną i technologią informacyjno-komunikacyjną, są ekspertami w zarządzaniu informacją i w tym zakresie mogą realizować wspomaganie szkół i placówek edukacyjnych.

W obliczu pojawiających się dyskusji, czy biblioteki pedagogiczne przetrwają, można mieć nadzieję, że nadal będą one realizowały swoją misję, podążając za zmieniającą się rzeczywistością, stając się w większym stopniu organizacjami uczącymi się, przygotowanymi do zdobywania i przekazywania wiedzy, modyfikowania swoich działań, nawiązywania więzi z otoczeniem i reagowaniem na jego potrzeby.

Bibliografia

1. Biblioteka Pedagogiczna Centrum Edukacji Nauczycieli w Białymstoku. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/biblioteka/> [27 stycznia 2019].
2. BIBSerwis. Tryb dostępu: <http://www.cen.bialystok.pl/bibservis/> [27 stycznia 2019].
3. Dzieniakowska J.: *Państwowe Biblioteki dla nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej; studium historyczno-bibliologiczne*. Kielce 2009.
4. Krawczuk A.: *Biblioteki Pedagogiczne i ich zasoby w kontekście nowych zadań*. Warszawa 2014. Tryb dostępu: https://www.doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/6_6/krawczuka_biblioteki_i_ich_zasoby.pdf [27 stycznia 2019].
5. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 kwietnia 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych z dnia 29 kwietnia 2003 r.* Dz.U. 2003, Nr 89, poz. 824.
6. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych.* Dz.U. 2013, poz. 369.
7. *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 sierpnia 1927 r. o zniesieniu okręgu szkolnego białostockiego.* Dz.Ust. RP 1927, Nr 81, poz. 711. Tryb dostępu: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19270810711/O/D19270711.pdf> [27 stycznia 2019].
8. *Zarządzenie Ministra Oświaty z 21 maja 1951 (Nr NDB/Sz-1961/51) w sprawie statutu Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej.* „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1951, nr 10(31 V), poz. 116. Tryb dostępu: <http://mbc.cyfrowe-mazowsze.pl/dlibra/plain-content?id=33116> [27 stycznia 2019].